

לשכת רב הקמפוס

אוניברסיטת בר-אילן

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

פרשת אמור, תשע"ד
מספר 1066מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

רוח וגשם ביום העצמאות

אהרן ארנד

תרומת הרב עובדיה יוסף למנהגי יום העצמאות

יש מרכותינו החוגגים את יום העצמאות ויש המתעלמים ממנו והוא להם יום רגיל. לרב עובדיה יוסף זצ"ל (1920-2013) הייתה גישה מיוחדת ליום זה. בדרשותיו ביום העצמאות נהג לציין את היתרונות בהקמת מדינת ישראל. הוא ציין שבימי המנדט הבריטי פגעו בזכויות היהודים, ואילו עם הקמת מדינת ישראל יכול כל יהודי לעלות ולגור בארץ. הרב נהג לשבח את גידול האוכלוסייה היהודית במדינה במשך השנים ואת העובדה שהמדינה נהפכה למרכז התורה בעולם. לעתים הזכיר את נצחונות צה"ל במלחמות ושיש להודות על כך לקב"ה. למשל, לאחר תפילת שחרית ביום העצמאות תשע"ג, האחרון בחייו, אמר שיש להודות לקב"ה על ריבוי הישיבות כיום ועל ניצחון ישראל במלחמת השחרור בתחמושת דלה על צבאות ערב שהיו מצוידים תחמושת: "להתגבר על שבע ממלכות, כולם אנשי צבא. מה היינו אנחנו? ישתבח שמו ברוך פודה ומציל, זה היה נס בלי ספק".¹ בעת ששימש רב העיר תל-אביב, בסוף שנות ה-60 של המאה ה-20, תלו בנותיו דגל ישראל בחלון הדירה ביום העצמאות ולא מיחה בהן.² על מהותה של הקמת המדינה התבטא פעם: יש אומרים שהמדינה היא מעשה שטן, ויש אומרים שהיא אתחלתא דגאולה, ויש אומרים שהיא סוף הגלות, וכן אני אומר שהיא סוף הגלות.³

הרב יוסף ראה בחיוב את הקמת המדינה אך לא תמך בשינויים בסדרי התפילה ביום העצמאות. בתשובה מפורטת קבע שאין לומר בו הלל בברכה, אך אפשר לומר הלל בקריאה בעלמא אחרי חזרת הש"ץ של תפילת שחרית, ועדיף בסוף התפילה. בתשובה אחרת פסק שאין לברך בו שהחינו. על תחנון אין ליצור מחלוקת: אם תחנון אומר – יאמרו, ואם נמנע מלאמרו – יימנעו.⁴ בהלכות ימי ספירת העומר שניסח לא הזכיר את יום העצמאות,⁵ אף שכאמור דן בו בתשובות וברשות.

* ד"ר אהרן ארנד, מרצה במחלקה לתלמוד, אוניברסיטת בר-אילן.

¹ דרשת ר"ע יוסף ביום העצמאות תשס"ט, You Tube, 16.4.10; צ' גרוניך, 'תיעוד נדיר: הרב עובדיה יוסף על יום העצמאות', כיכר השבת, ו' באייר תשע"א; דרשת ר"ע יוסף ביום העצמאות תשע"ג בסרט 'יום שכולו תורה במוסדות תפארת רפאל, 2013', You Tube, 17.4.13.

² נ' חן וא' פפר, מרן, ירושלים 2004, עמ' 168, 356-357.

³ י' ששון, אביר הרועים, ירושלים תשע"ג, עמ' 107.

⁴ ראו ר"ע יוסף, שו"ת יביע אומר, ו, ירושלים תשל"ו, אורח חיים, סי' מא, מב; פ' פרץ (עורך), משיעורי מרן הראשון לצינון, ירושלים תשנ"ח, עמ' שעג-שעה; צ' אלוש וי' אליטוב, בן פורת יוסף, אור יהודה תשס"ה, עמ' 74. על תחנון ביום זה ראו א' ארנד, 'בענין אמירת תחנון ביום העצמאות', דף שבועי 1012 (יום העצמאות תשע"ג). מסר לי ר' צורי כי-טוב כי בבית כנסת 'מחנה ישראל' של חסידי ברסלב בגבעת שאול בירושלים מיעטו באמירת תחנון במשך השנה מסיבות שונות. לא אמרו שם תחנון גם בשבעת ימי המילואים קודם ראש חודש ניסן וכמובן בכל חודש ניסן. ביום הראשון של ימי המילואים הגבאי הכה על השולחן והכריז: 'כאן אין אומרים תחנון מהיום ועד ה' באייר, ולא עד בכלל'.

⁵ בתוך ספרו חזון עובדיה – הלכות יום טוב, ירושלים תשס"ג.

והנה, הרב יוסף יזם מנהג ביום העצמאות, שאינו נוגע לתפילה אך קשור לבית הכנסת, ומנהגו זכה להיות נחלת רבים. יש לומדים ביום זה ענייני קדושת הארץ והמקדש, מצוות התלויות בארץ והלכות מלכים בספר משנה תורה,⁶ אך לימוד זה מתקיים רק בקצת ישיבות ציוניות. והנה, בבתי כנסת רבים ברחבי הארץ מקיימים ביום זה סדרת שיעורים, שעליהם פרסמו מבעוד מועד מודעה שכותרתה 'יום שכולו תורה'. יזמה זו העלה לראשונה הרב יוסף. לקראת יום העצמאות בשנת תשכ"ד אמר בשיעורו לבעלי בתים: 'ממילא אין לכם עבודה ביום זה. אם כן נתכנס ביום זה בבית הכנסת אוהל רחל (לעדת הפרסיים) ונלמד יחד'. רבים נענו לקריאתו ובאו להשתתף בשיעורו שנמשך כמה שעות. בשנים שלאחר מכן נתפשטה יזמה זו לבתי כנסת רבים ברחבי הארץ.⁷ הרב יוסף נהג לעודד את הדבר. למשל, בדרשת מוצאי שבת לפני יום העצמאות בשנת תשנ"ו אמר:⁸

יום העצמאות. נהגו בליל יום זה וביומו – כיון שאין הולכים לעבודה, מנהג טוב – לקיים בכמה מקומות 'יום שכולו תורה', ואין להסתובב ברחובות קריה, כיון שיש ריקודים ופריצות ברחובות, וכשאינן צניעות בישראל יש זעם אצל הקב"ה, ועל כן יש להשתתף ביום הלימוד.

גם לאחר תפילת שחרית ביום העצמאות בשנת תשע"ג עודד הרב יוסף את הציבור להשתתף במסגרות לימוד התורה ביום זה:⁹

היום קוראים אותו חג העצמאות. רבותינו אומרים אין לך בן חורין אלא בן אדם שעוסק בתורה. היום יום פנוי, לא עובדים, עושים יום שכולו תורה. כל אדם שיכול לעשות, ילך ללמוד תורה. 'כי אקח מועד אני מישראלים אשפוט' (תה' עה: ג), אומר הקב"ה: למה אתה לא עוסק בתורה? אומר לו: אני טרוד בפרנסה, צריך להביא פרנסה לבית שלי. אומר לו הקב"ה: ביום העצמאות מה עשית? נו, מה עשית - למדת תורה? לא למד תורה. ילכו ישראל בבתי כנסיות ובבתי מדרשות בהתאסף ראשי עם, ללמוד וללמד לשמור ולעשות. תורתנו היא תורת חיים, אין לך בן חרות אלא מי שעוסק בתורה.

קריאת הרב יוסף לציבור לילך ביום העצמאות, שהוא יום שבתון, לשמוע שיעורי תורה אך טבעית הייתה, שהרי כל ימיו עסק בלימוד תורה בהתמדה עצומה ובזירוז הציבור ללמוד תורה בכל רגע פנוי.

אכילת בשר ביום העצמאות

במשך השנים הוצעו הצעות שונות למאכל שישתלב בסעודת יום העצמאות וישמש לו סמל. בסידורים מצויה לעתים הוראה כללית לקיים סעודה, אך בדרך כלל לא נזכר תפריט או מאכל מיוחד שיש לאכול בו.¹⁰ פירוט מסויים מצוי בסידור לבני תימן שערך ר' מרדכי יצהרי, ובו הקדיש דברים לסעודות הלילה והיום. בעניין סעודת היום כתב כותרת 'קידוש ליום העצמאות' ומתחתיה שבעה פסוקי שבח לקב"ה לאמירה, ולאחר מכן כתב:¹¹

ואומר סברי מרנן וכו', מברך 'בורא פרי הגפן' ושותה. ואחר כך מברכים על התקרובת, 'בורא פרי העץ', 'בורא פרי האדמה' ו'שהכל'. ואחר כך נוטל ידיו וסועד. ושרים שירים ופזמונים האהובים עליהם מעניין היום, ואחר כך נוטלים ידים וסועדים במסגרת משפחתית חברתית וקבוצתית.

משנות ה-70 למאה ה-20 הלך ופשט הנוהג לאכול בשר 'מנגל' ביום העצמאות. לנוהג זה יש תומכים ומסתייגים.¹² מקצת רבנים דנו בנושא, ונביא כאן דברי אחדים מהם.

הרב שמעון גרשון רוזנברג (שג"ר, 1949-2007), ראש ישיבת 'שיח יצחק', ביאר את הנוהג מבחינה רעיונית. הוא הבחין בין זמן ישראלי לזמן יהודי. זמן ישראלי הוא זמן אקטואלי המחובר לטבע. מועדי ישראל קשורים לטבע הארץ-ישראלי, לחילופי העונות בה ולאדמתה. זמן יהודי הוא זמן מטא-היסטורי, שבו העבר הרחוק חוזר ונוכח בכל שנה מחדש. לדעת הרב שג"ר יום העצמאות צריך להיות יום של קדושה ישראלית ולא יום יהודי המשתלב במסורת ישראל סבא, ולכן מתאים לו נוהג אכילת הבשר בחוצות. והנה מקצת דבריו:¹³

על יום העצמאות להיות חידוש של שיבה אל טבע הארץ ולא שיבה אל 'הרוח', שהיא המסורת. לכן צורת החגיגה 'הפגאנית' של המנגל ו'על האש' על כל גבעה גבוהה ותחת כל עץ רענן' שהתגבשה בשנים

⁶ ראו רמ"צ נריה, **תיקון יום העצמאות**, ירושלים תשכ"ב, עמ' יז.

⁷ ראו ח"ש רביע, **מלך ביופיו**, ביתר עלית תשס"ט, עמ' 168.

⁸ **משיעורי מרן הראשון לציון** (לעיל הערה 4), עמ' שעג.

⁹ ראו דרשתו הנזכרת לעיל, הערה 1. יסוד הדרשה מ'כי אקח מועד' בדברי ר"א פאפו, **פלא יועץ**, ירושלים תשס"ד, ערך 'עדות'. ראה עוד להלן, הערה 12.

¹⁰ א' ארנד, **פרקי מחקר ליום העצמאות**, ירושלים תשנ"ח, עמ' 92-102.

¹¹ **תכלאל תפילת קדמונים המבואר**, בעריכת מ' יצהרי, ראש העין תשע"א, עמ' 579.

¹² ראו **פרקי מחקר** (לעיל הערה 10), עמ' 96-102. נוסף שבמשך מספר שנים הגיע ר"ע יוסף לבית חתנו, ר"י צ'יקוטאי, רבה של מודיעין, לסעודת 'על האש' ביום העצמאות, ובבדיחות הדעת היה שואל אם קיימו את דברי הפטרה 'עוד היום בנוב לעמוד ינופף ידו'. ראה א' בנימין, 'הצד הסרוג של הרב עובדיה', **עולם קטן** 421 (כ"ח במרחשוון תשע"ד), עמ' 7.

¹³ הרב שג"ר, **ביום ההוא: דרשות ומאמרים למועדי אייר**, ירושלים תשע"ב, עמ' 36. וראה שם, עמ' 83, 271-274.

האחרונות, מתאימה ליום העצמאות יותר מההקשר הדתי-מסורתי של הסעודה הביתית, משום שהיא מבטאת קשר עם הארציות, עם הילידיות, שכה חסר לנו בגלות.

רבנים אחרים דנו בתוכן המלווה את אכילת הבשר. הרב אורי בצלאל פישר, ר"מ בישיבת 'כרם דיבנה', כתב שראוי ביום זה לערוך סעודת הודיה ושבת לקב"ה, והיא נחשבת סעודת מצווה. ואף שאין חיוב, ראוי שיהיו בה פת, בשר בהמה ויין – הכול לפי המצב הכלכלי, העיקר לאכול מאכל מיוחד לכבוד היום.¹⁴ הרב אורי סדן, רב המושב נוב, נשאל על מה להקפיד בעת הכנת מנגל ביום העצמאות. הוא ענה על השאלה, ואשר לעצם הנוהג כתב שהתורה 'לא התלהבה' בלשון המעטה מאכילת בשר סתם, אך כיוון שיש דעה שמצווה לעשות את יום העצמאות 'שמחה ויום טוב', הרי קיימת מצוות שמחה ואכילת בשר ביום זה. לכן ראוי שאכילת הבשר תיעשה "לא רק מתוך גהרה על סיר הבשר ועשן הצלייה אלא מתוך שמחה והלל לקב"ה על הנסים שנעשו לנו".¹⁵ ברוח דומה השיב הרב שלמה אבינר, ראש ישיבת 'עטרת כהנים', על השאלה: "שייך ביום העצמאות המנהג לצלות בשר על אש?" ותשובתו:¹⁶ "כמובן אין לזה שום קשר. כמובן מותר ליהנות, במשפחה ובין חברים, אבל אין זה עניינו של היום, אלא זהו ביסודו יום של הודאה לד', תפילה ולימוד".

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע
כתובת המייל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: הרב ד"ר חיים טלבי
עריכה לשונית: ד"ר יצחק הילמן

¹⁴ רא"ב פישר, הלכות יום העצמאות ויום ירושלים, ראשון לציון תשס"ח, עמ' 307-314. וראה רא"א אדרי, שחר אהללך, ג, ירושלים תש"ע, סי' לה, שקבע שסעודות יום העצמאות הן סעודות מצווה אם הן לכבוד היום, אף אם לא ייאמרו בהן דברי תורה.

¹⁵ ר"א סדן, 'בשר בשר בשר', עולם קטן 394 (ב' אייר תשע"ג), עמ' 1.

¹⁶ ר"ש אבינר, פסקי שלמה, א, בית אל תשע"ג, עמ' 232.